

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО

Закріпивши право будь-якої фізичної особи на правову допомогу, конституційний припис «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» (ч. 1 ст. 59 Конституції України) за своїм змістом є загальним і стосується не лише підозрюваного, обвинуваченого або підсудного, а й інших фізичних осіб, яким гарантується право вільного вибору захисника з метою захисту своїх прав і законних інтересів, що виникають з цивільних, трудових, сімейних, адміністративних та інших правовідносин, а не тільки з кримінальних.

Вважаємо, що законодавець здійснив вагомий крок до захисту прав дітей у кримінальному процесі. Зокрема, передбачається, що з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою, участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років. Крім того, допомога захисника згідно зі ст. 120 КПК України надається за рахунок коштів Державного бюджету України і є безоплатною для підозрюваного, обвинуваченого.

Право на правову допомогу можна визначити як гарантовану Конституцією України можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги. Водночас участь захисника у кримінальному провадженні є одним з найважливіших виявів реального забезпечення права обвинувачуваного, підозрюваного, підсудного на захист, гарантованого державою.

Відповідно до КПК України, захисником може бути тільки «адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, а також особи, щодо якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру» (ст. 48 КПК України).

За КПК неповнолітній підозрюваний, обвинувачений має такі права: знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують; знати про свої права, передбачені КПК України; на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого та перед кожним наступним допитом з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, на присутність захисника під час допиту та інших процесуальних дій, на відмову від послуг захисника в будь-який момент кримінального провадження; не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або в будь-який момент відмовитися відповідати на запитання; давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати; вимагати перевірки

обґрунтованості затримання; у разі затримання - на повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб про затримання і місце свого перебування; збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази; брати участь у проведенні процесуальних дій; під час проведення процесуальних дій ставити питання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, які заносяться до протоколу; з додержанням вимог КПК України застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, у яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити застосування технічних засобів при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що вноситься вмотивована постанова (ухвала); заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна та житла тощо; заявляти відводи; ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування після його закінчення; одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення; оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому КПК України; вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, а також відновлення репутації, якщо підозра, обвинувачення не підтвердились; користуватись рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною мовою, або іншою мовою якою він володіє, та у разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави; вимагати відкриття матеріалів (ч. 3 ст. 45).

Отже, у КПК України законодавець поклав функцію захисту суто на адвоката-захисника у кримінальному провадженні, а також розширив та деталізував деякі права підозрюваного, яким може бути й неповнолітній як самостійний суб'єкт кримінального судочинства. Наскільки ці «кроки» є виправданими - покаже час.

Крім того, Кодексом (ст. 10) передбачено, що певні категорії осіб, у тому числі неповнолітні, користуються додатковим гарантіями під час кримінального провадження. До таких гарантій законодавець відносить: а) кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово; б) якщо підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітній, до участі в процесуальних діях разом з ним залучається його законний представник (батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності - опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ й організацій); в) унеможливлення здійснення приводу неповнолітнього свідка; г) у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, учинених із

застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним; д) обов'язкове проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності - лікаря; ж) допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день; з) здійснення кримінального провадження щодо неповнолітнього здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами (слідчий, процесуальний керівник, суддя).

Отже, посадові особи, які здійснюють кримінальне переслідування, зобов'язані, відповідно до положень КПК України, забезпечувати законні інтереси неповнолітніх підозрюваних шляхом створення умов для реалізації передбачених Конституцією України та КПК України прав. Адже кримінальне судочинство виконає своє призначення лише при неухильному дотриманні процесуальних норм, що забезпечують законність, обґрунтованість та об'єктивність діяльності сторони обвинувачення при здійсненні кримінального переслідування.